

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

**Збірник наукових праць
викладачів
Юридичного інституту**

*присвячений 20-річчю
створення Юридичного інституту*

м. Івано-Франківськ, 2012

РОМАНКО
Світлана
Миколаївна

**кандидат юридичних
наук, доцент**

**Особливості економіко-правового
механізму забезпечення екологічної
безпеки сільськогосподарської
продукції**

Вирішення екологічних проблем не є можливим без розуміння того факту, що їх породжують свідомість людей, антропогенний вплив та сфера економіки. Свідомість людей та економіка «рівною мірою впливають на стан довкілля через складну мережу опосередковуючих зв'язків і чинників. Вирішення екологічних проблем неможливе без чіткого визначення місця і ролі економічних інтересів людей, їх синхронізації з екологічними нормативами та формування еколого-правової культури перш за все осіб, зайнятих в управлінні та виробництві» [1]. Тому основним заданням екологічної стратегії є створення взаємозв'язку вимог екологічної безпеки і охорони довкілля, з об'єктивними економічними закономірностями отримання прибутку, оскільки вимоги екологічної безпеки, як правило, характеризуються покладенням додаткових обов'язків та зо-

бовязань фінансового характеру на суб'єктів здійснення екологічно небезпечної діяльності та на виробників продукції сільського господарства.

Поняття економічного механізму охорони навколишнього середовища розглядалось у екологічному праві О.К.Голіченковим, закріплено національним законодавством у розділі X ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» та визначається як «система (що формується) взаємоприспосованих елементів, які функціонують у відповідності з об'єктивними екологічними законами в цілях охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів. Ця система складається з: економічного стимулювання; спеціалізованої фінансово-економічної бази; спеціалізованих галузей господарства – екологічної індустрії («екобізнесу»), ринку екологічної техніки та послуг»[2]. ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» не дає визначення економічного механізму охорони навколишнього середовища, зводячи розуміння данного механізму до системи економічних заходів забезпечення охорони навколишнього середовища, які передбачають перелік економічних важелів впливу.

Економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки – поняття в екологічному законодавстві не нове, оскільки розглядалось в працях вчених, зокрема, В.В.Костицького, М.М.Бринчука, В.І.Андрейцева, В.К.Попова і А.П.Гетьмана і інших.

Об'єктом нашого розгляду є економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки у сфері виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Дане питання набуває все більшої актуальності в контексті розвитку сільськогосподарського виробництва та підтримки національного аграрного товаровиробника в контексті наближення України до вступу у Світову організацію торгівлі. Питання вступу України до складу СОТ у вітчизняній правовій науці розроблялось у вигляді статей, зокрема про це свідчать праці А. Стагівки, Т.Осташко, І. Бураковський, Л. Хандріх, Л. Хоффманн. Питання вступу до СОТ є значною мірою актуальним для України на сучасному етапі її розвитку, оскільки після того, як в грудні 2005 року та в березні 2006 року (США) Україні було надано статус країни з ринковою економікою, це відкрило близькі перспективи до вступу України в СОТ. Зважаючи на те, що в сфері реформу-

вання економіки нашої держави першочерговим є вирішення питань поглиблення структурної перебудови промислового виробництва, пожвавлення інвестиційних процесів, підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, основними пріоритетами є: підтримка вітчизняних товаровиробників шляхом використання можливостей міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів як на вітчизняному, так і на світовому ринках; прискорення економічних реформ шляхом гармонізації економічного законодавства відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів; взаємне зменшення технічних бар'єрів у торгівлі з провідними торговельними партнерами України.

Проте членство України в СОТ пов'язане із приведенням національного законодавства із рядом документів СОТ, зокрема, з Генеральною Угодою з тарифів і торгівлі, з Угодою про сільське господарство, з Угодою про санітарні і фітосанітарні заходи. Періодичні фітосанітарні скандали серйозно ускладнюють роботу українських експортерів сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Найбільшого резонансу набули скандали в Канаді і Франції у 2003 році із забороною вивантаження української фуражної пшениці, внаслідок чого виникло упереджене ставлення до українського зерна й на інших ринках збуту. Певне послаблення напруженості для українських експортерів має відбутися після вступу країни до СОТ. Члени цієї організації визнають санітарні і фітосанітарні норми інших членів як еквівалентні (навіть якщо вони відрізняються від власних) у тому випадку, якщо експортер демонструє імпортеріві, що його заходи досягають належного рівня санітарного або фітосанітарного захисту. Проте науковці, розглядаючи дане питання, акцентують увагу також на негативних наслідках вступу України до СОТ. Наприклад, Ю.Бойко вважає, що членство України в СОТ призведе до негативних наслідків для деяких галузей вітчизняної економіки. Щодо негативних наслідків вступу до СОТ, то зменшення мита для імпорту, збільшить кількість імпортованої продукції до країни. В першу чергу це зачепить сільське господарство, адже мито на імпорт, для різної продукції, нині 16%, а після вступу до СОТ зменшиться до 12 %. Тобто – імпорт зросте на 10 %. Це реальна загроза для українського АПК. Серед переваг вступу України до СОТ називають «стимулювання технологічного оновлення та

перезоброєння національного виробництва відповідно до світових стандартів внаслідок суттєвого збільшення іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс України; поживлення виробництва в експортоорієнтованих галузях економіки, у т.ч. й АПК, внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків; прискорення структурних реформ в аграрному секторі. Структурні пріоритети визначатимуться потенціалом конкурентоспроможності галузей і підприємств на зовнішніх ринках, а спрощення процедур доступу до цих ринків має прискорити структурні зміни; розширення асортименту та якості пропонованих на ринку продовольчих товарів, зниження їх ціни, що є позитивним для споживачів» [3]. Комплекс переваг і ризиків для сільського господарства від участі України в СОТ дає змогу сформулювати напрями державної політики, здатні знизити ризики, нейтралізувати можливі негативні наслідки і прискорити реалізацію переваг від лібералізації торговельних режимів. Йдеться, зокрема, про сприяння експорту з метою розширення зовнішніх ринків збуту; стимулювання внутрішнього попиту на продовольство; підвищення конкурентоспроможності національних виробників за рахунок поліпшення якості і безпеки продукції шляхом впровадження міжнародних стандартів якості.

На реалізацію останнього завдання спрямований Закон України «Про безпечність та якість продуктів харчування» в ред від 26.10.2005р., який регламентує впровадження в Україні міжнародної системи контролю за якістю та безпекою продукції НАССР(ХАССП). Проте зазначений Закон має ряд суттєвих недоліків. Вважаємо більш доцільним на законодавчому рівні закріпити неодноразово пропонований нами проект Закону України «Про виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції»[4], а також створити нормативні умови для впровадження в Україні екологічно безпечного сільського господарства. Ефективність пропонованого законопроекту перевірена досвідом інших країн, наприклад, подібний закон «Про екологічно чисте сільське господарство» успішно діє в Іспанії з 1996 року.

Ми погоджуємось із думкою, що “щоб процеси адаптації сільського господарства України до відкритої ринкової аграрної економіки були дійовими, необхідно, враховуючи національні (політичні, економічні, правові) традиції, створити ефективний

механізм регулювання сільського господарства, окремих його галузей (рослинництво, тваринництво), обираючи перевірену в Західній Європі (Іспанія, Бельгія) і США модель введення екологічного сільського господарства (його ще називають органічним, біологічно чистим, зеленим, альтернативним, натуральним)”[5] Воно повинно базуватись здебільшого на використанні біологічних прийомів і методів ефективного господарювання – сівообігу, органічних і зелених добрив, азотофіксуючих рослин, рослинних і післяжнивних залишків, спеціальному механічному обробітку ґрунтів, біологічних способів захисту селекцій рослин тощо. Слід запроваджувати поступове, на регіональному та галузевому рівнях, застосування в сільському господарстві України принципів ведення його на екологічно безпечній основі. Проте спершу слід створити необхідну правову основу ведення екологічно безпечного сільського господарства, яка повинна виражатись у єдності трьох елементів: законодавча основа проведення випробувань нових методів ведення екологічно безпечного сільського господарства та їх оцінки; нормативна основа фіксації результатів досліджень та випробувань; у разі позитивного результату – прийняття відповідного нормативно-правового акту та створення механізму забезпечення ведення екологічно безпечного сільського господарства. Ми пропонуємо створення Довгострокової програми впровадження технологій ведення екологічно безпечного сільського господарства[6]. На нашу думку, в контексті вищесказаного та з огляду на запропоновані нами проекти нормативно-правових актів доцільним було б вдосконалення окремих елементів економіко-правового механізму забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції:

- Вдосконалення організаційно-правового елементу вказаного механізму шляхом прийняття уповноваженими суб’єктами запропонованих проектів нормативно-правових актів;
- вдосконалення інституційного та функціонального елементів даного механізму шляхом перегляду наявного дублювання функцій перевірки якості та безпечності продукції регіональними органами сертифікації, державною санітарною та ветеринарними службами,
- вдосконалення економічного елементу механізму забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції,

необхідність якого варто деталізувати. Екологічне сільське господарство засноване на повазі до довкілля, підтриманні плодючості ґрунтів, збереженні генетичної різноманітності. Мета екологічно безпечного сільського господарства полягає в тому, щоб одержати не лише продукцію найвищої якості, але й екологічно безпечну для населення продукцію із прийнятною собівартістю, оскільки висока ціна екологічно чистої продукції значно обмежить коло її споживачів, а екологічна безпека і здоров'я населення не повинні бути заручниками економічного стану держави. Проте здійснення реформ у сфері сільськогосподарського виробництва не в останню чергу залежить від рівня впровадження новітніх технологічних розробок, новітніх технологій, системи управління якістю та безпекою продукції у діяльності галузевих підприємств. Здійснення даних змін не буде ефективним без запровадження економіко-правових регуляторів виробництва екологічно чистої продукції, зокрема:

1. Надання виробникам екологічно безпечної продукції товарних етикеток відповідності вимогам екологічної безпеки. Наприклад, у США екологічні товарні етикетки надаються товаровиробникам – сертифікованим приватним підприємствам, державою – Федеральною комісією з торгівлі та Бюро охорони довкілля. Це породжує збільшення обсягів продажу екологічно безпечної для здоров'я людини сільськогосподарської продукції та сировини. На нашу думку варто запозичити цей позитивний досвід, проте виконання даної функції покласти на Фонд фінансування та підтримки виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, пропозиція створення якого міститься у п.3;

2. Спрощення митних процедур при експорті продукції, якщо про екологічну безпеку продукції сільського господарства свідчить відповідна етикетка відповідності;

3. Створення та діяльність Фонду фінансування та підтримки виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції (ФПВЕБСП) на підставі відповідного положення, затвердженого Постановою КМУ. Пропонуємо, крім діяльності, зазначеної в п.1., віднести до повноважень даного Фонду надання субсидій, позик, безвідсоткових кредитів для впровадження технологій та процесів виробництва екологічно чистої продукції, випробувань нових продуктів та перспективні наукові дослідження у цій сфері. При

цьому у випадку створення Державного інноваційного фонду, яке передбачалось здійснити до 1 січня 2005 року згідно із статтею 38 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»[7], віднести до повноважень ФПВЕБСП «високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості» [8]. Кошти ФПВЕБСП можуть формуватись за рахунок зборів до цього Фонду у розмірі 0,1% від вартості обсягу виробленої сільськогосподарської продукції за певний звітний період, але збиратись тільки із тих товаровиробників, які не здійснюють виробництво екологічно безпечної продукції. Крім того, кошти даного Фонду можуть формуватись із цільових коштів, виділених з Державного бюджету України, коштів від повернень позик, кредитів, надходжень від сумісної діяльності по впровадженню екологічно безпечних технологій, продуктів та процесів у сільське господарство України, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб та інших надходжень, що не суперечать чинному законодавству України.

Зрозуміло, що лише застосуванням вищеперерахованих заходів питання стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до виробництва екологічно безпечної продукції не вирішити. Слід також одночасно впроваджувати в Україні світові та європейські технології ведення екологічно безпечного сільського господарства згідно до вимог міжнародних стандартів, Міжнародного Кодексу Аліментаріус, Міжнародної федерації органічного сільського господарства IFOAM, ЄС, із одночасною підтримкою національного сільськогосподарського товаровиробника, а не лише покладенням на нього основної відповідальності за безпеку продукції (як у ст.ст.20, 21 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів»).

1. Костицький В. Програмне забезпечення безперервної еколого-правової підготовки інженерних кадрів // *Радянське право* . – 1989. - №10. – с. 61-62, Кучерявий В.,Костицький В. Еколого-правова підготовка інженерного корпусу // *Радянське право*. – 1989. - №1. – с. 22-25
2. Голиченков А.К. *Екологический контроль: теория, практика правового регулирования*. – М. – Изд-во МГУ, 1992. – с.159
3. Доповідь Міністра економіки на Дні Уряду у Верховній Раді України «Про хід виконання заходів щодо вступу України до СОТ» 17 травня 2005 року. – www.me.gov.ua/control/uk/publish
4. С.Романко. *Екологічна безпека та економічні інтереси виробника*. // *Вісник Академії МВС України*. – К. – 2004. - №. – с. 101

5. Статівка А. Сільське господарство України та його інтеграція в міжнародні сільськогосподарські й торгівельні організації: проблемні питання". – Право України. - 2003. - №4. – с. 42
6. Романко С.М. Пропозиції до нормативного закріплення зміни традиційного сільського господарства на екологічно безпечне. // Матеріали I Всеукраїнської цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів. – м. Одеса. – 24-25 лютого 2006р. - с.167.
7. Постанова КМУ від 16 червня 2004 N 1786-IV «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні». www.rada.gov.ua
8. ЗУ «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 16.01.2003р. // Відомості ВРУ. – 2003. - №13. – с.93

Romanko S.M. Features of the economic and legal mechanism of environmental safety ensuring of agricultural products

The article analyzes the features of economic and legal mechanism of environmental safety ensuring of agricultural products. The specific ways of improvement above the given economic and legal mechanism are explored.

Keywords: environment, economic and legal mechanism, agricultural products

